
ROČNA DELA IZ AVSTRALIJE

231

Ročna dela iz Avstralije, tako smo v Slovenskem etnografskem muzeju poimenovali terensko raziskavo v Melbournu in v Geelongu v letu 2006, ki je bila del širšega raziskovalnega projekta muzeja, z nazivom *Tradicija ročnih del – odraz ohranjanja in spreminjanja slovenske identitete v Avstraliji*. Rezultat prvega dela raziskave je spletna razstava ali spletni arhiv z naslovom *Spletni arhiv ročnih del Slovencev po svetu*, ki jo lahko spremljate na samostojnem spletnem naslovu www.rocnadela.org. Je rezultat dela in strokovnih prizadevanj treh ustanov, Slovenskega etnografskega muzeja (zanj mag. Daša Koprivec, kustodinja za slovenske izseljence in zamejce), Viktorijskega inštituta za slovenistiko, Avstralija (zanj prof. Aleksandra Ceferin, direktorica) in Zavoda Neuropolis iz Ljubljane, ki ima zasluge za oblikovanje in izdelavo samostojne spletne strani. Raziskavo je v letu 2006 financiral Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, izdelavo spletne strani pa v letu 2007 Slovenski etnografski muzej iz svojega rednega programskega financiranja, sicer v okviru Ministrstva za kulturo RS. Pomemben delež je prispeval še Viktorijski inštitut za slovenistiko (v nadaljevanju ISSV), ki je prof. Aleksandri Ceferin v letih 2006 in 2007 financiral pot iz Melbournu v Ljubljano ter bivanje pri nas, saj smo v jesenskih mesecih 2006 in 2007 nadaljevali s pomembnim delom na sami raziskavi ter pri postavljanju in prezentaciji spletnega arhiva. Plodno sodelovanje pa se je nadaljevalo tudi v letu 2008, tako v Melbournu, kjer je prof. Ceferin poskrbela za javno predstavitev spletne strani v marcu 2008 v okviru izredno pomembnega *Slovenskega festivala* v Melbournu, kot tudi ponovno v Ljubljani jeseni 2008, česar rezultat sta nenazadnje tudi pričujoča prispevka v tem Etnologu.

Izdelki ročnih del

Izdelkom ročnih del, ki smo jih uvrstili v spletno razstavo in raziskavo, smo določili status **muzejskih predmetov**, zato smo jih tako tudi podatkovno obdelali. Vsem predmetom smo določili devet temeljnih podatkov: ime predmeta, avtorja izdelka, čas in kraj izdelave, material in tehniko izdelave, motiv, mere in kdo je predmet za spletno razstavo fotografiral. Vsi izdelki na spletni razstavi so fotografirani dvakrat, na

Izdelki iz porcelana, ki jih je izdelala in ročno poslikala Julijana Kure.
Foto: Daša Koprivec, Geelong, maj 2006.

Božični zvončki iz tekstila, ki jih je izdelala Anica Kodila.
Foto: Daša Koprivec, Melbourne, maj 2006.

Lepa notranjost doma s slovenskimi simboli pri Metki Lenarčič.
Foto: Daša Koprivec, Melbourne, maj 2006.

dva načina: na terenu samem (posnetke sta naredili prof. Ceferin in mag. Koprivec) in studijsko (posnetke je naredil muzejski fotograf Marko Habič).

Po temeljitem strokovnem razmisleku smo se odločili za razvrstitev predmetov v **šest osrednjih motivov**: simbolni, praznični, nabožni, cvetlični, geometrijski in pravljnični. Kot **materiali** nastopajo: tekstil, les, glina, kamen, steklo, papir in porcelan. Ročno narejeni izdelki naših izdelovalcev so iz vseh naštetih materialov. Poleg tovrstne raznolikosti pa so še bolj **raznolike tehnike** izdelovanja teh predmetov. Našteli smo jih več kot petnajst: klekljanje, vezenje, šivanje, kvačkanje in pletenje, posebni tehniki "pergamana" in krpanka; pa brušenje in struženje, nanašanje oljnih barv na les, slikanje na porcelan ...; vse si lahko ogledate na naši spletni strani.

Vse zgoraj našete kategorije imajo možnost **filtrirnega iskanja**, ki smo mu dodali še četrti sklop – **izdelovalci**. Medsebojno spoznavanje in razvrščanje 46 predmetov daje zelo zanimive rezultate za spoznavanje z vsebino ročnih del in tudi širšega identitetnega konteksta med slovenskimi izdelovalci v Avstraliji, kar je bil tudi namen te raziskave. Med simbolnimi motivi najdemo na primer nagelj, planiko, lipov list, lastovico itd. Isti simbolni motiv je lahko izdelan v več materialih, kar izvemo prav s pomočjo filtrirnega iskanja po spletni razstavi. Motiv planike se pojavlja na primer kot čipka in kot keramična broška. Prav tako je motiv sv. Marije moč najti na iz različnih materialov izdelanih predmetih kot na primer: mozaikih, čipkah, vezanih prtičkih itd; in spet, če izhajamo iz materiala samega, vidimo, da se na čipkastih izdelkih pojavlja zelo veliko motivov, ki deloma izhajajo iz tradicionalne slovenske motivike, kot sta nageljček ali planika,

najdemo pa tudi povsem nove, avstralske, na primer kenguruja, koalo itd. Menim, da je prav možnost razvrščanja predmetov v posamezne skupine pomembna baza za nadaljnje raziskave, ko bomo spletni arhiv razširili tudi na druge države, kjer živijo slovenski izseljenci, vsekakor v Argentino, Kanado, ZDA in v evropske dežele. Takrat bo mogoče primerjati med seboj, kateri motivi se v posameznih deželah najpogosteje pojavljajo in kateri so za posamezna izseljenska okolja specifični; kako se izdelki ločijo po materialih, barvah, tehnikah izdelave; koliko se ohranjajo tradicionalna znanja in v kolikšni meri jih v posameznih deželah presegajo. Nastali spletni arhiv nudi veliko možnosti za nadaljnja raziskovanja in povezovanja na osnovi izdelkov ročnih del Slovencev po svetu, raziskava v Avstraliji pa predstavlja prvi bazični del širšega projekta.

234 **Izdelovalci ročnih del**

Na spletni razstavi so predstavljeni trije sklopi: izdelki, potek terenske raziskave ter izdelovalci in izdelovalke ročnih del iz Melbourne in Geelonga v Avstraliji. Če v prvem poglavju lahko govorimo o biografiji predmetov (izdelkov), saj so opremljeni z ustreznimi podatki, potem vsekakor nismo smeli (niti hoteli) pozabiti na ljudi, na izdelovalke in izdelovalce, na njihovo dušo, njihovo srce. Prav slednje je odločilno, kar jih vodi pri izdelovanju, saj so vsi neprofesionalni izdelovalci, se pravi, da se s svojimi izdelki ne preživljajo, temveč jih izdelujejo iz notranjega nagiba, v krogu svoje družine in prijateljev. Tekom raziskave smo obiskali 20 izdelovalcev in izdelovalk, v Melbourne in v Geelongu. V Melbourne sva s prof. Ceferin vse izdelovalke in izdelovalce obiskali na njihovih domovih, kjer sva nastanek ročnih del lahko spremljali v njihovih domačih prostorih. Le pri redkih tudi v priročnih delovnih kotičkih ali manjših delavnicah, ki pa so bolj zasebni prostori izdelovalcev znotraj družinske skupnosti kot pa prave delavnice (*“Vsakdo potrebuje nekaj prostora samo zase,”* je dejala ena izmed izdelovalk.). Tudi izdelki so začeli nastajati tako spontano, v določenem življenjskem trenutku posameznega izdelovalca ali izdelovalke. Pri večini gre za slovenske priseljence prve generacije v Avstralijo, ki so bili rojeni v Sloveniji v dvajsetih ali tridesetih letih 20. stoletja ter so se v Avstralijo priselili večinoma v petdesetih letih 20. stoletja. Vsi so bili takoj zajeti v neumorni delovni tempo avstralskega vsakdana, ki je tedaj od vsakega priseljenca zahteval in pričakoval polnih delovnih moči in zagnanosti. Tudi slovenski priseljenci so se temu morali podrediti, poleg tega pa poskrbeti še za osnovne potrebe: družino, stanovanje. Časa za sprostitev, za konjičke tedaj skorajda ni bilo, čeprav so izdelovalci in izdelovalke ugotavljali, da je vsakdo od njih marsikaj od tega prinesel od doma, ne samo znanje izdelovanja ročnih del (vezenje, pletenje, klekljanje, šivanje, risanje, slikanje, izdelovanje mozaikov itd), ampak tudi nadarjenost in veselje do izdelovanja. Vendar so njihovi talenti ostajali dolgo časa, tudi dvajset, petindvajset ali trideset let, globoko zakopani. Lidija Bole iz Geelonga nam je povedala: *“Leta 1961 sem prišla v Avstralijo. In takrat sem tudi opustila klekljanje. Imela sem družino in službo. Po dvajsetih letih sem zopet začela in tako nadaljujem še sedaj, ker to je moje najbolj priljubljeno ročno delo.”* In Lojze Jerič iz Melbourne, ki je znan po svojih krasnih mozaikih, je dejal: *“V Avstralijo sem prišel leta 1954. Petdeset let je minilo, da sem se zopet začel ukvarjati z mozaikom. Danes, če mi je le mogoče, zlagam kamenčke pri kamenčku, ki se imenuje*

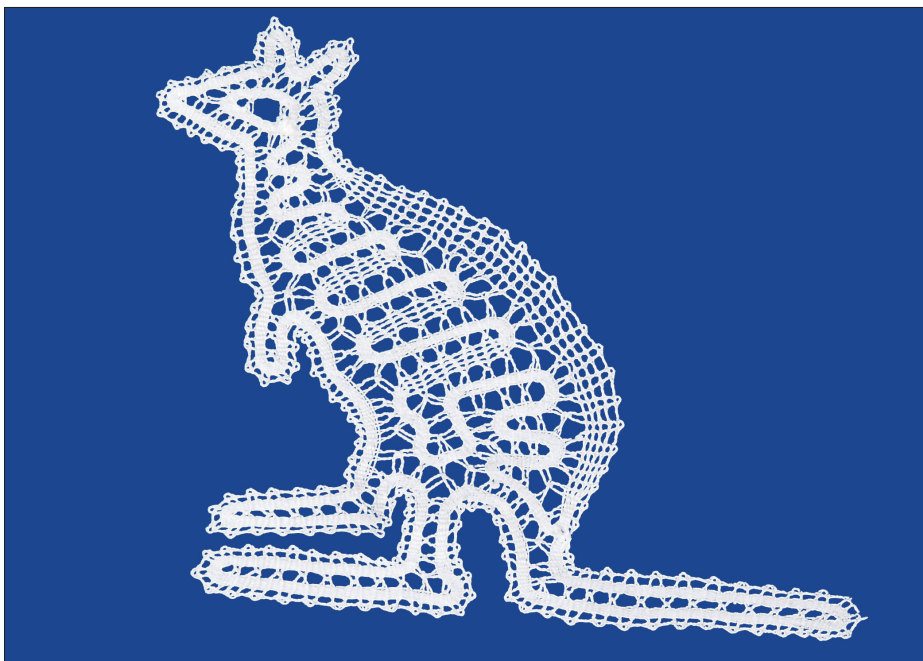
mozaik.” Prav zaradi navedenega socialnega konteksta pri ročnih delih v zajeti raziskavi danes (še) ne moremo govoriti o njihovi veliki historični vrednosti, saj gre pretežno za ročna dela, ki so nastala v zadnjem desetletju. Vendar so pomembna in povedna prav v kontekstu svojega nastajanja, zato smo jih vključili v kontekst življenjskih zgodb naših izseljencev v novem, priseljenškem avstralskem okolju; ter spremljali, kako so se okoliščine njihovega življenja s priselitvijo v socialnem, ekonomskem in kulturnem smislu spremenile in koliko energije so potrebovali, da so si ustvarili pogoje za življenje, kakršnega živijo danes.

S prof. Ceferin sva vsakemu izdelovalcu in izdelovalki dali možnost in priložnost, da sam/sama pove, kdaj in kako je ponovno začel/začela izdelovati ročna dela. Tako je nastalo dvajset kratkih biografskih pripovedi, ki so večinoma lastnoročno napisane in so že same po sebi pomembna pridobitev za Slovenski etnografski muzej. Za spletno stran smo o vsakem izdelovalcu/izdelovalki povzeli temeljne podatke: o kraju, iz katerega je prišel/prišla, in kdaj je prispel/prispela v Avstralijo, kje se je naučil/naučila izdelovanja in kakšen odnos ima sam/sama do slednjega. Kot celotna spletna stran so tudi biografije pripravljene v slovenskem in v angleškem jeziku. Tako iz biografij izdelovalcev, še bolj pa iz neposrednih osebnih kontaktov in medsebojnih vezi, ki so se spletle tekom druženja v Avstraliji, smo lahko spoznali, da je bil pogosto povod za vrnitev k izdelovanju ročnih del globoko osebne in psihološke narave. Danes, ko so se izdelovalci in izdelovalke ročnih del že upokojili in uredili svoje temeljne obveznosti, ki so jih imeli do družinskih članov, se je njihovo življenje umirilo; toda lahko se je pojavil tudi občutek praznine, osamljenosti in samote, predvsem v primerih, ko so ostali brez svojega življenjskega sopotnika. Tedaj so se vrnili k veseljem, ki so jih poznali v mladosti, in k dejavnosti, ki jih je tudi notranje polnila in bogatila. V avstralski družbi, kjer je tudi za majhen denar mogoče kupiti prav vse izdelke, ročna dela danes niso ekonomska nuja, nasprotno, mnoge izdelovalke so poudarile, da jih izdelovanje stane več, kot če se s tem ne bi ukvarjale, saj ves material za izdelavo kupijo, izdelke pa potem podarjajo in ne prodajajo. Prav to je ena od velikih razlik med njihovim izdelovanjem v otroštvu in danes. Kot je razvidno iz nekaterih biografij, so tam, kje so v Sloveniji sami pletli rokavice, nogavice in tople pulovarje, tudi sami doma redili ovce in sami predli volno; v družini so sami poskrbeli za celoten delovni postopek in za material. Del izdelkov so prodali, del pa imeli za lastno uporabo: kot potrebno toplo zimsko obutev in obleko; kot del celotne opreme gospodinje, skupaj z vezenimi vzglavniki, prti, prtčki, rjuhami in postelnimi pregrinjali itd. V njihovem otroštvu v Sloveniji so bili domači izdelki v funkciji prepotrebne domače uporabe. In če je bilo potrebno, je dejala ena od informatork, so doma pletli tudi *bratci*. Da pa so vsekakor čipke klekljali tudi fantje in jih odprodajali v različne odkupne zadrage, je povedal informator, doma iz Cerknega, ki se spominja svojega klekljanja iz otroških let, ko je še živel v Cerknem; danes živi v Melbournu, klekljanje čipk pa je v celoti prevzela njegova žena.

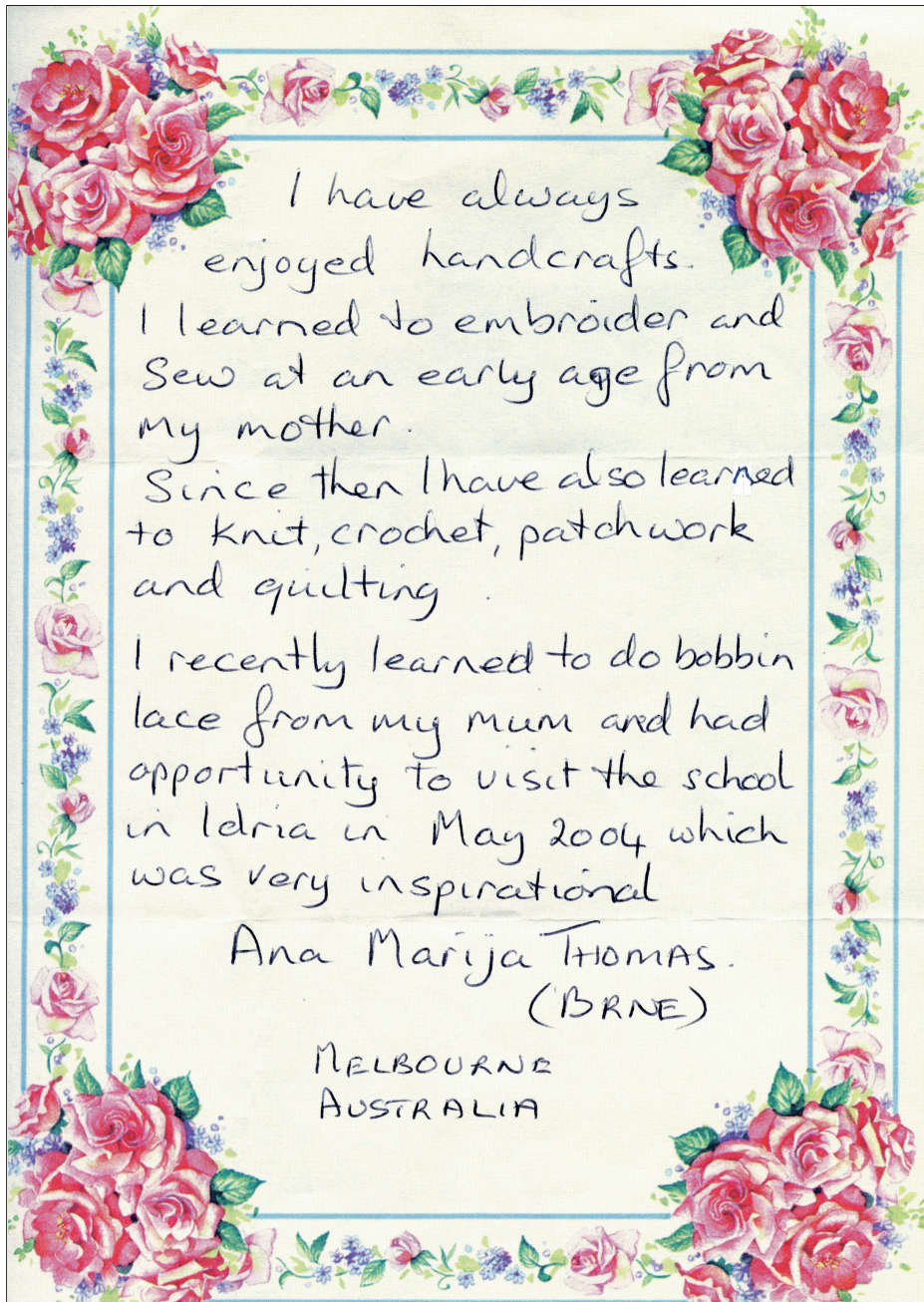
Danes, ko izdelovanje ročnih del ni več ekonomska nuja, je privzelo druge, bolj psihološke dimenzije. Izdelovanje in podarjanje izdelkov izdelovalcem pomeni dodatno veselje, *zadoščenje*, *razvedrilo in počitek*, pa tudi zadovoljstvo v komuniciranju z drugimi. Hkrati pa tudi v komuniciranju s samim seboj, saj so prav vsi poudarili, da se

Marija Uršič pri klekljanju idrijske čipke. Foto: Aleksandra Ceferin, Melbourne, maj 2006.

Idrijska čipka, motiv kenguruja, izdelala Marija Uršič v Melbournu.
Foto: Marko Habič, SEM, september 2007.

Kratka biografija izdelovalke Ane Marije Thomas, rojene slovenskim staršem v Melbournu.
(Dokumentacija SEM)

med izdelovanjem umirijo, da je to čas, ko so sami s seboj, saj se takrat umaknejo tudi pred družinskimi člani, ne gledajo televizije; tovrstno delo jim tudi v poznih večernih in nočnih urah, vse tja do polnoči ali dveh zjutraj, pomeni sprostitev in ne izčrpavanje. Delajo, da se *zamotijo, razvedrijo in bolje počutijo*, so dejali.

238

Več kot sedemdesetletni gospod, ki se je v mladosti v Sloveniji izučil kamnoseštva in izdelovanja mozaikov, a tega poklica ni nikoli opravljal, je pred štirimi leti začel izdelovati umetniške mozaike. Na vrtu svojega avstralskega domovanja ima majhno uto, priročno delavnico. Po pripovedovanju članov njegove družine je to prostor, kjer ga ne sme nihče motiti, in tudi edini prostor, kjer ni telefona, kamor se torej popolnoma umakne od zunanjega sveta. Vse življenje v Avstraliji ni imel časa za ta svoj talent in veselje, saj je bil kmetovalec, potem uspešen podjetnik, v zadnjih petih letih pa je naredil toliko mozaikov, da krasijo pomembne dvorane Slovencev in tudi drugih ustanov v Avstraliji. Gospa iz Geelonga izdeluje krasne lesene poslikave s pravljničnimi motivi, ki jih nanaša na otroške mizice, stolčke, krožnike in tudi slike. *“Že ko sem bila majhna, sem rada slikala, vendar mi v mladosti ni bilo dano, da pokažem svoje znanje,”* je dejala. Toda pravi vzgib in razcvet svojega slikarskega talenta je doživela ob srečanju dveh pomembnih dejavnikov v njenem življenju: ko se ji je rodil vnuček, so v obdobju njene menopavze v njej izbruhnili vsi spomini na težko otroštvo, ki ga je imela, in sama pravi: *“Odpri so se spomini na moje otroštvo, ki ga ni bilo. Tako sem v risanju otroških zgodbic prebijala svoje menopauzal deprešen. Z veseljem vzamem čopič, in otroške fantazije se začno.”*

Kolikor izdelovalcev, toliko različnih življenjskih zgodb in toliko raznovrstnih izdelkov, bi lahko rekli. Vsakdo od naših izdelovalcev je tekom let našel svoj izraz. Mnogi med njimi so svoje domače znanje iz Slovenije nadgradili in dopolnili. Ostali so zvesti tistemu, česar so se naučili; kljekljanju, vezenju, šivanju, pletenju, kvačkanju. Samo motivi in barve so lahko nove in drugačne. Izdelke podarjajo ali pa jih hranijo v lastno veselje; zdi se, da se danes še “najslabše godi” raznovrstnim prtom in prtčkom, saj jih njihove hčere in vnukinje ne polagajo na mize in police. *“They want it to be only flat,”* so se pritoževale naše izdelovalke. Enako velja tudi za t. i. *poštirkane prte*, ki jih v Melbournu po “receptu” svoje mame izdeluje Metka Lenarčič, in so *nekaj posebnega ter v avstralskem okolju prava zanimivost*. Spet druge izdelovalke so se šele v Avstraliji naučile nekaterih tradicionalnih “slovenskih” ročnih spretnosti. Tako se je gospa Marija Brne iz Melbournu šele pri sedemdesetih naučila klekljanja v slovenskem verskem središču v mestu Kew, danes pa ima eno najlepših in najbogatejših zbirk klekljanih prtov in prtčkov, kar sva jih s prof. Ceferin imeli priložnost videti. Spet druge so našle popolnoma nove izraze in se “osvobodile” tradicionalnih tehnik in znanj ter zaživele v popolnoma novih izrazih, kot so barvanje porcelana, kaligrafija in izdelovanje voščilnic iz pergamenta, pa tehnika krpanke, slikanje lesa in keramike z oljnimi barvami itd. Slovenski motivi se prelivajo z avstralskimi: nagelj, planika, lipov list z evkaliptusi, koalami in kenguruji, s specifičnimi avstralskimi drevesi, rastlinjem in barvami. Dejansko gre za proces ohranjanja in spreminjanja slovenske identitete v Avstralije, ki ga lahko opazujemo tudi skozi ročna dela, ki nastajajo v Avstraliji v rokah naših priseljencev prve generacije, ki pa vsi živijo v novem priseljenjskem okolju že preko štirideset ali celo petdeset let.

Pomen spletnega arhiva in raziskave za muzej

Vsekakor je potrebno na prvem mestu poudariti, da je spletni naslov www.rocnadela.org

prva spletna razstava Slovenskega etnografskega muzeja in prvi spletni arhiv ročnih del Slovencev po svetu. V Slovenskem etnografskem muzeju pa smo pridobili tudi 31 izdelkov ročnih del v trajno last in tako še obogatili nastajajočo zbirko kulturne dediščine slovenskih izseljencev, ki jo tudi sicer zbiramo in hranimo v muzejskem fondu. Izdelki so zelo raznoliki, saj nam jih je podarilo dvanajst izdelovalcev in izdelovalk, ki izdelujejo v različnih tehnikah in motivih. Pridobili smo vezene, kvačkane, pletene, šivane in klekljane izdelke, z motivi planike, nageljna, lastovice, vrtnic; pa mozaik z motivom kenguruja, ki ga je izdelovalec izdelal prav posebej za Slovenski etnografski muzej; nadalje čudovite voščilnice v tehniki pergamana, tudi z motivom šmarnic; pa stenski aranžma iz avstralskega suhega cvetja; poslikan lesen krožnik s pravljичnim motivom ter nekaj izdelkov, ki se podarjajo ob posebnih priložnostih: božični in novoletni okraski, uhančki in nekaj povsem praktičnih šalov in copat, ki jih je iz svoje izredno bogate zbirke izbrala izdelovalka Ivanka Kontelj iz Geelonga. Del raznovrstnosti se torej tudi v materialni obliki hrani v Slovenskem etnografskem muzeju. Zbirko dopolnjujejo, kot rečeno, osebne, ročno napisane biografije izdelovalcev in izdelovalk ter bogata dokumentacija fotografskega gradiva, ki je dokumentirala potek raziskave v Melbournu in v Geelongu v Avstraliji.

239

Neprecenljive pa so tudi vezi, ki so se stkale tekom bivanja in raziskovanja v Avstraliji. Izdelovalci in izdelovalke so nama s prof. Ceferin na široko odprli vrata svojih domov, da smo se v njih lahko sproščeno pogovarjali in opazovali tako nastajanje ročnih del kot njihovo neposredno uporabo v domačem okolju. Spoznati življenje in domove naših izseljencev v Avstraliji je bilo osebno lepo in strokovno bogato doživetje.

Daša Koprivec
